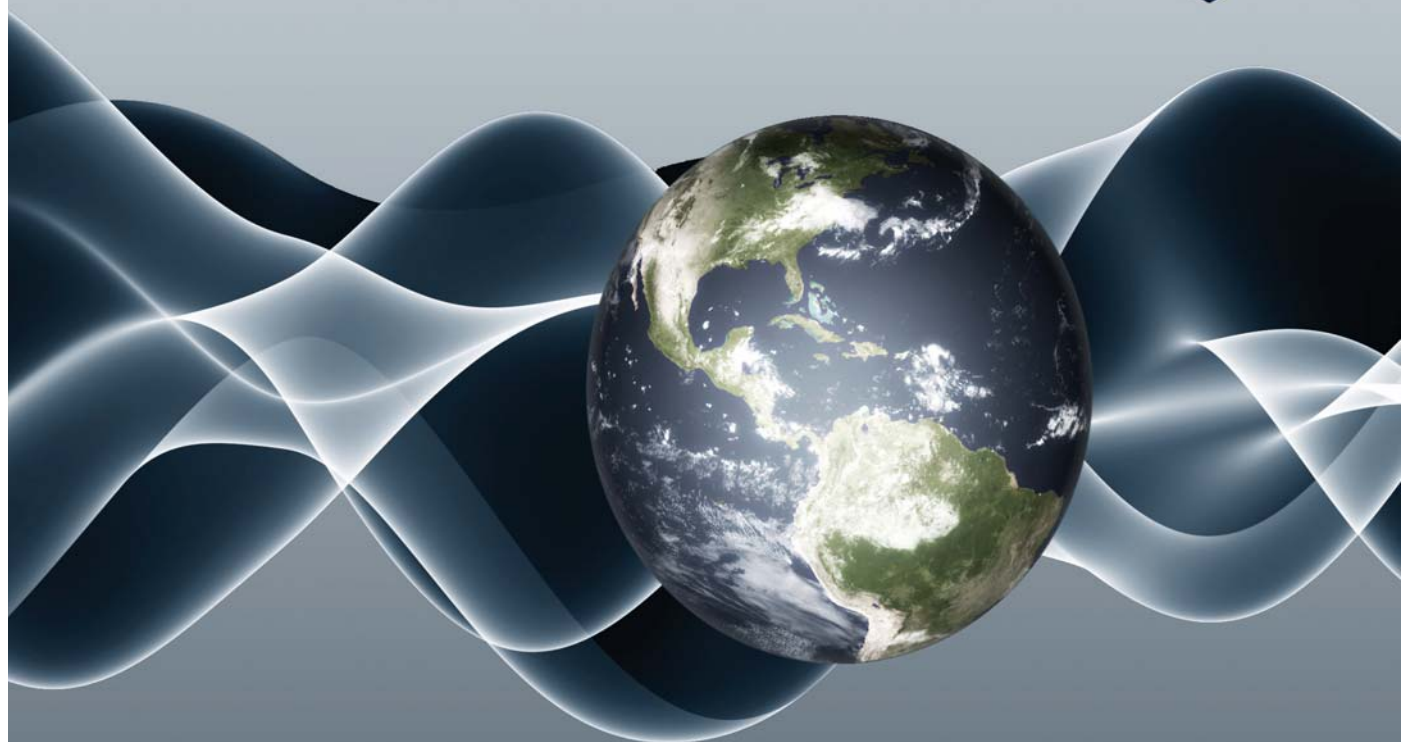

SLOVENSKÁ EKONOMICKÁ SPOLOČNOSŤ - NEZÁVISLÉ ZDRUŽENIE
EKONÓMOV SLOVENSKA

SILOČIARY

Z OBSAHU

Úvodné slovo /2/

Ekonomický komentár /3/

Makroekonomika /4/

Zahraničie /5/

Osobnosti /7/

Európska únia /7/

OKTÓBER 2010

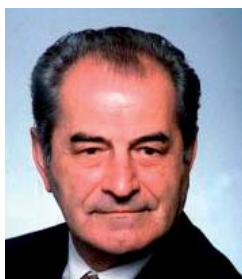
Číslo 10

Ročník VIII

RECENZOVANÉ

ODBORNÝ MESAČNÍK O EKONOMIKE A POLITIKE

Úvodné slovo

Ide o budúcnosť národa a štátu v prosperujúcej Európe

Koho sme volili a kto nám to vládne? Keď nielen v poslednom štvrtroku tohto roka, ale ukazuje sa, že nebudaj do konca volebného obdobia súčasnej garnitúry „nebude mieru pod olivami“ slovenskými v Bratislave. Autokraticky predseda slovenského parlamentu s, s podporou stanoviska ním „demokraticky“ menovanej komisie, dovoľil donútiť sochára, aby odstránil zo Svätoplukovej sochy starodávny znak slovenskej štátnosti a chce mu odňať i kráľovskú hodnosť, ktorou ho v známej bulle Industrie Tuae tituloval aj rímsky pápež v roku 880. A takmer zároveň antislovenskí *čechoslovákisti a ich podporovatelia* idú s pomocou bratislavských poslancov postaviť na Vajanského nábreží sochu T. G. Masaryka, ktorý Slovákov za svojbytný národ programovo do svojej smrti neuznával. Hanebne poprel i svoj podpis na Pittsburghskej dohode. Koľká to neúcta aj k samotnému Vajanskému i ďalším slovenským dejateľom, vrátane Andreja Kmeťa. Nečudo, že za takejto situácie silnejú hlasy, *aby sa hlavným mestom Slovenska stalo iné, perspektívnym potrebám národa prajnejšie mesto.*

Vo výše uvedených súvislostiach aj s ohľadom na osamostatnenie SR by mohli slovenskí poslanci v Národnej rade pouvažovať aj o dávnejších zámeroch - aby sa namiesto 28. októbra v Slovenskej republike stal pamätným dňom 30. október – deň prijatia Martinskej deklarácie slovenského národa.

Svetová ekonomika, ako ukazuje vývoj v druhej polovici tohto roka, začína sa do istej miery odrážať od dna, kam ju zrazili dôsledky finančnej a hospodárskej krízy. OSN, Svetová banka, Medzinárodný menový fond, Európska únia a najmä relatívne nová skupina G 20 prejavili tento krát odhodlanie a ukazujú sa aj prvé výsledky spoločného postupu voči nezodpovedným postupom v bankovej, politickej i ďalších sférach, ktoré nedbali na varovania ekonómov a dopustili vznik a odrhnutie virtuálnej od reálnej ekonomiky. No svetové spoločenstvo, ktorého sme aj my integrálnou súčasťou, bude ešte dlho pociťovať dôsledky globálnej krízy, najmä stratu množstva pracovných príležitostí a tým súvisiace zníženie životnej úrovne tých najchudobnejších vrstiev spoločnosti, neželanej migrácie za pracovnými možnosťami, „vykrádanie mozgov“ slabším ekonomikám a tým aj naďalej ich znevýhodňovať. Práve tu vidí Slovenská ekonomická spoločnosť – Nezávislé združenie ekonómov Slovenska hlavné pole pôsobnosti novej slovenskej vláducej garnitúry. Namiesto dlhotrvajúcich čistiek (surových kádračiek, či štruktúrnych presunov) na lukratívnych postoch na všetkých úrovniach sme, podľa predvolebných sľubov, čakali aj serióznejší prístup ku koncepcnej práci. Aj

v nadväznosti na všetko pozitívne, čo bolo vykonané pred tohtoročnými parlamentnými voľbami. V súčasnej zložitej ekonomickej a celospoločenskej situácii, keď sa zostruje konkurencia medzi jednotlivými štátmi aj ich zoskupeniami (napr. aj Európa vs USA, či G 8 vs G 20) sa totiž rozhoduje o budúcnosti nášho národa aj štátu. Kto prepasie toto obdobie na upevnenie a posilnenie svojich pozícií, budú za to pykať jeho ďalšie generácie. A našou úlohou je čo najviac prispieť aj k posilneniu Európskej únie. Konštruktívne, nie ako v prípade prejavu ochoty pomôcť Grécku. Za potľapkanie po pleci za tento postoj od niektorých vonkajších partnerov môžeme byť v zložitej situácii aj my tvrdo potrestaní.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Vážení čitatelia SILOČIAR, ako máte možnosť posúdiť, za efektívnej pomoci *Obchodnej a priemyselnej komory pre východné trhy (OPKVT)* prinášame vám odborný časopis SILOČIARY plnší a v novom šate. Veríme, že ho v dobrom prijmete. I ďalšie čísla SILOČIAR budú obohacované o odborné materiály tohto nášho generálneho partnera, ktorý plne zodpovedá za ich obsah i formálnu stránku. Veríme, že toto obohatenie časopisu bude na všestranný prospech.

Základná charakteristika OPKVT.

Obchodná a priemyselná komora pre Východné trhy je nepolitická a nezisková organizácia, ktorej poslaním je spolupráca so štátnou správou, samosprávou, miestnymi záujmovými skupinami a podnikateľmi pri zvyšovaní vzdelanostnej úrovne ľudského kapitálu a tým vytváraní predpokladov na zabezpečenie miestnej zamestnanosti. Zároveň sa podieľa na rozšírení mnohostranného záujmu podporiť rozvoj obchodných a hospodárskych vzťahov medzi Východnými trhmi na jednej strane a Slovenskou republikou na strane druhej za súčasnej podpory Európskeho spoločenstva a Rady Európy.

Zameriava sa predovšetkým na riešenie projektov sociálno-ekonomického rozvoja regiónov, výskumné a vzdelávacie aktivity, organizovanie vzdelávacích aktivít zameraných na manažérsku a pracovnú spôsobilosť ľudí, prípravu ľudí na podnikanie a z toho vyplývajúcu tvorbu pracovných miest pre nezamestnaných, podporu zvyšovania interdisciplinárnej komunikatívnej, tolerancie, tvorivosti, sebaúcty, vzájomnej úcty medzi občanmi, ako i uvedomovanie si svojich práv a povinností a poskytovanie konzultačných a poradenských služieb v oblasti manažmentu, vzdelávania a zamestnanosti, podporu malého a stredného podnikania, podporu a organizovanie vzdelávacích projektov pre mladých ľudí, ich angažovanie sa v správe vecí verejných a v medzinárodnej spolupráci, uskutočňovanie expertíznej a publikačnej činnosti vydávaním knižných a vzdelávacích publikácií, materiálov a tiež vedecko-odborného časopisu, organizovanie školení, diskusií, rekvalifikácií, konferencií a seminárov v oblasti poslania pre členov i pre verejnosť.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
predseda redakčnej rady SILOČIAR

Ekonomický komentár

Prípravy rozpočtu Európskej únie na obdobie 2014-2020, tvrdý boj o eurofondy.

V októbri bolo v popredí v orgánoch európskej únie vypracovanie návrhu trvalého mechanizmu proti kríze, ktorí nahradí súčasný nástroj na Slovensku známy ako euroval. To najhoršie je už za nami. Vo väčšine krajín Európskej únie (EÚ) sa od jesene 2009 ekonomika už oživuje. V niektorých krajinách je už hospodársky rast

pomerne vysoký. Napríklad v Nemecku, ktoré je najsilnejšou ekonomikou EÚ a zároveň aj jej ťažňom. Z toho profitujú aj Slovensko, Česká republika a Poľsko, krajiny majúce silnú väzbu na nemeckú ekonomiku.

Určite nie menej dôležité sú paralelne riešené zámery budúceho rozpočtového obdobia po roku 2013. Veľmi dôležitý význam bude mať rozpočet na regionálnu politiku a s ňou spojené pridelovanie prostriedkov do eurofondov. V súčasnosti sa diskutuje aj o tom, že by sa určitá časť fondov EÚ presunula z Kohéznej politiky do iných oblastí.

Len pár týždňov pred plánovaným zverejnením Piatej správy o hospodárskej a sociálnej súdržnosti z dielne Komisie (10. novembra) sa traja predstavitelia EK na parížskej konferencii o regionálnych fondoch dňa 14. októbra vyjadrili k tomu, ako by podľa nich mala budúca regionálna politika vyzeráť. Pascale Beauchamp z generálneho riaditeľstva EK pre zamestnanosť priznala, že „diskusia bude predovšetkým o financiách“. Predstavitel' generálneho riaditeľstva pre regionálnu politiku Peter Berkowitz sa prekvapivo otvorene vyjadril o rozpočtovej otázke. „Očakávame veľmi tvrdé rokovania vzhľadom na národný kontext v členských štátoch“. Ďalšou kľúčovou zmenou, ktorú je potrebné dosiahnuť, je zjednodušenie často krát zbytočne komplikovaného procesu žiadania o eurofondy. „Musíme sa stať flexibilnými a nehodnotiť všetky programy rovnakým spôsobom,“ uviedol Berkowitz. Podľa neho by sa mali zmeniť najmä pravidlá pre vypočítavanie nákladov a manažovanie rozpočtov jednotlivých projektov.

V snahe zefektívniť regionálnu politiku po roku 2013 žiadajú predstavitelia Komisie zavedenie prístupu, ktorý „by sa zameriaval viac na ciele ako na výdavky“. Podľa Beauchampovej musia mať eurofondy zároveň dostatočný „synergický“ efekt. „Európsky sociálny fond má význam len ak podporuje projekty, ktoré by neuspeli ak by boli financované z národných zdrojov,“ dodala. Budúce prípadne škrty v regionálnych fondoch EÚ by mohli poškodiť schopnosť miestnych a regionálnych úradov vyvažovať ekonomický rozvoj s nevyhnutnými sociálnymi a environmentálnymi zmenami.

Všeobecne sa konštatuje, že stratégia Európa 2020- ktorá určuje hospodárske smerovanie EÚ pre nadchádzajúce desaťročie- obsahuje správne ciele a „správne sa zameriava na spojenie sociálnych, ekonomických a environmentálnych dimenzií rozvoja“. Z tohto dôvodu ide doposiaľ o užitočný náčrt cieľov regionálnej politiky po roku 2013. Na druhej sú zasa pomerne silné hlasy, že „veľkým problémom“ stratégie je skutočnosť, že mestá spomína len raz a nemá teda reálne regionálny rozmer. Rýchle prijatie dokumentu a čo je oveľa závažnejšie, krátky čas na rozhodovanie, ktorý bol členským štátom poskytnutý na vytvorenie svojich programov k Európa 2020 spôsobili, že „zapojenie sa regiónov a miest je prakticky nemožné“. „Za týchto okolností tu existuje reálne riziko, že Európa 2020 nebude fungovať lepšie ako Lisabonská stratégia,“

Mnohí kľúčoví hráči- vrátane eurokomisára pre regionálnu politiku Johannes Hahn- veria, že regionálna politika by si mala zachovať svoj súčasný podiel na rozpočte EÚ. Štátny tajomník pre európske záležitosti poľského ministerstva zahraničných vecí Mikolaj Dowgielewicz hovorí, že jednou z priorít Poľska ako predsedníckej krajiny v roku 2011 bude znovu nastolenie hospodárskeho rastu. Žiadna krajina sa ale nemôže domnievať, že sa jej to podarí bez spolupráce s ostatnými. Významnou pomocou sú kohézne fondy. Poľsko chce pritom ostatné krajiny presvedčiť o tom, že fungujú v súčasnej podobe, a preto ich netreba meniť, len prispôbiť novým podmienkam.

Kríza a euro donútili slovenský priemysel výrazne zvýšiť produktivitu práce. Aj vďaka tomu patrí SR v súčasnosti k najrýchlejšie rastúcim ekonomikám na starom kontinente. Slovensko však v budúcnosti môže doplatiť na to, že odmietlo pôžičku Grécku, práve v oblasti kohéznej politiky v nižšom objeme eurofondov v novom rozpočtovom období. K tomu si môžeme ešte „pomôcť“ sami tým, že v čerpaní eurofondov v porovnaní s ostatnými krajinami výrazne zaostávame, patri nám tretie miesto od konca. To môže evokovať názor, že nie sú pre nás až tak dôležité.

Ing. Ondrej Barič, PhD,
Národné centrum európskych a globálnych štúdií.

Rezervované pre makroekonomiku

Ekonomiia a poznatková ekonomika

(2. časť)

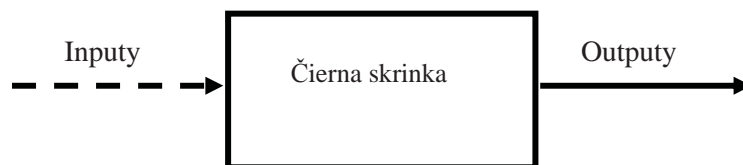
V každej oblasti musí človek nadobudnúť *poznatky*, ktoré mu dovoľujú pochopiť ako niečo funguje. Ekonomická teória dáva základ predstáv ako ekonomický systém funguje. Poznanie je nevyhnutným predpokladom praktickej činnosti. V procese poznávania ľudia nadobúdajú poznatky, uvedomujú si svet. Poznanie často začína zmyslovým poznaním. Poznanie odhaľuje súvislosti. Makroekonomiia odhaľuje a vysvetľuje zákony, ktorými sa riadia

ekonomický hráči a opisuje následky pôsobenia týchto zákonov. Ekonomické zákony sú zovšeobecnené poznatky o ekonomickom správaní. Zákon viaže opakujúce sa vzťahy, napríklad medzi cenou a množstvom nakúpeného tovaru. Vďaka teórii máme o hospodárstve *vytvorené predstavy* o jeho správaní. Teória je vlastne spôsob (systém) vysvetlenia. V ekonomickej vede to urobilo veľa ekonómov – Smith, Keynes... Úlohou ekonomických vied je formulácia generalizácie správania sa prvkov ekonomického systému. Ekonomické princípy poskytujú zovšeobecnené poznatky o ekonomickom správaní sa. Vedec musí aspoň čiastočne vysvetliť a objasniť vzťahy udalostí – ako vplýva úroková miera na dopyt po peniazoch. Iba *čisté uvažovanie* môže viesť k správne nespojaniu nazhromaždených faktov. Fakty sú často podivné a zdá sa že vzájomne nesúvisia. Napr. parlament schváli výdavky vlády a málokto si uvedomí vzťah tejto výšky k úrokovej miere. Neusporiadané fakty musí vedec ekonóm myšlienkovou prácou usporiadať a urobiť ich zrozumiteľnými. Čitateľom detektívnych románov je dobre známy fakt, že falošný kľúč príbeh zatemňuje a riešenie odsúva. K správnym riešeniam prideme len vtedy, ak si predstavíme idealizovaný „pokús“, napr. v ekonómii je to model. Vhľad do toho ako funguje ekonomický systém nám dá ekonomická veda tým, že porozumieme ako funguje ekonomický svet, systém. Robí to graficky, usporiadaním údajov a nakoniec aj pretvorením ekonomických relácií do matematickej podoby. Musíme porozumieť silám, ktoré generujú ekonomický rast hospodárstva, musíme porozumieť tomu, čo vyvoláva recesiu a čo rozmach. Tvorcovia modelov v prvom rade tvoria ekonometrický model, teda takú matematickú stránku problému, pre ktorú by bolo zaručené, že poskytuje obraz o ekonomickom systéme. Potom dbajú aj na to, aby vedeli prisúdiť zmysel veličinám, ktoré sú súčasťou modelu a musia odpovedať na otázku čo robiť, či nerobiť. To sú všetko poznatky. Model je matematickou formou poznania. *Poznanie o tom ako funguje.*

1. Zdokonaľovanie obrazu o ekonomike

Ako teda vzniká output? Ako vzniká neustála re-generácia outputu? Ľudia najskôr output vyrobili a potom sa podieľajú na jeho odkúpení. Proces poznávania tohto kolobehu je zložitým procesom. V kybernetike je dobre známy problém. Existuje objekt, ktorého usporiadanie je nám neznáme. Volá ho „čiernou skrinkou“. Objekt má *inputy* a *outputy* a on reaguje určitým spôsobom na určité externé vplyvy realizované na inputoch. Našou úlohou je pochopiť aké je *usporiadanie čiernej skrinky* a to bez toho, aby sme ju otvorili; iba študovaním jej inputov a outputov (pozri obrázok). Je to spôsob poznávania, skúmania javov, ktoré nie sú prístupné priamemu pozorovaniu. *Proces transformácie* inputov na outputy postulujeme rôznymi hypotézami, lebo je enigmou. Tak vlastne postupovala aj astronómia. Postulovali ako sa správa Slnko a ostatné planéty. Koperník predpokladal, že Zem sa otáča okolo

Slnka po kružnici. Kepler dokázal, že Zem sa otáča okolo Slnka po elipse.

Aj ekonómovia akceptovali tento prístup. Predstavme si, že všetci sa nachádzame v tejto skrinke. Sme tam nejakým organizovaním (domácnosti), niekde pracujeme (podniky a inštitúcie) a prebytky nášho outputu vymieňame so zahraničím. Potrebujeme o tom predstavu.

Myšlienka zobrazenia tokov v ekonomike je veľmi stará. Ekonomická tabuľka Quesnaya je schémou výmeny medzi tromi triedami spoločnosti: vlastníci pôdy, poľnohospodárski robotníci a „sterilná trieda“. Uvádza ju viacero publikácií. Ekonómovia mali *prvý obraz o fungovaní čiernej skrinky ekonomiky*. Potom prišiel A. Smith. S istotou nám predvádza každého hráča ekonomického diania od roľníka po mnícha, od obchodníka po lodiaru, a dáva celému zložitému sociálnemu pohybu zmysel. Vysvetľuje zákony, ktorými sa riadia ekonomickí hráči a popisuje následky pôsobenia týchto behaviorálnych zákonov. Konštrukciu jeho ekonomickej budovy tvoria *vlastníctvo, trh a ceny*. Tie sú bázou jeho systému. Ďalším, ktorý opísal toky spojené medzi prvkami ekonomiky a dokonca definoval aj stav rovnováhy v ekonomike bol K. Marx. Marxova schéma našla uznanie aj u nemarxistických ekonómov. Napríklad významný japonský nemarxistický a matematický ekonóm M. Morishima vyzdvihuje prenikavosť a formálnu exaktnosť Marxovej teórie reprodukcie takto: “Naozaj, Marxova teória reprodukcie a Walrasova teória akumulácie kapitálu by mali byť považované za *rodičov modernej dynamickej teórie všeobecnej hospodárskej rovnováhy*.”¹ (kurzívou som napísal ja). Pre naše úvahy je dôležité uviesť toto. Marx delí *úhrnný produkt*, vyprodukovaný počas daného obdobia, do *dvoch skupín*: výrobné prostriedky P_1 (hovorí o nich ako o produktoch *skupiny I*) a spotrebné predmety P_2 (tzv. produkty *skupiny II*). Štruktúru kolobehu produktu hospodárstva v oboch skupinách opisuje známymi rovnicami:

$$\begin{aligned} c_1 + v_1 + m_1 &= P_1 \text{ (výrobné prostriedky)} \\ \underline{c_2 + v_2 + m_2} &= \underline{P_2} \text{ (spotrebné predmety)} \\ c + v + m &= P \end{aligned}$$

kde napr. c_1 je kapitál v skupine I, v_1 je variabilný kapitál a m_1 je pridaná hodnota v I.

¹ Michio Morishima: *Marx's Economics (A Dual Theory of Value and growth)*, Cambridge University Press, Cambridge 1973, st. 1 a 2.

A ako je dobre známe, Marxovou podmienkou rovnováhy je $c_2 = v_1 + m_1$. Tieto rovnice rozvinul aj V. I. Lenin.² T. G. Buchholz vo svojej knihe *Živé slová mŕtvych ekonómov* píše: „Za posledné storočie zaplavili intelektuáli milióny stránok tisícov kníh chválospevy, urážky a blábolenia – všetko na adresu K. Marxa (s. 120)“. Na čiernu skrinku sme teda mohli napísať Marxove rovnice, ako zásadnú predstavu o fungovaní ekonomiky. Aby som v ďalšom poukázal na vývoj poznania v ekonómii, poslúžim si citátom opäť z T. G. Buchholza:

„V jednom z románov Elevelyna Waugha sa vlastník denníku stretáva so svojim vydavateľom, ktorého slovník sa skladá z dvoch odpovedí: ak majiteľ novin vysloví niečo pravdivého, vydavateľ odpovedá „bezosporu“; ak majiteľ vypovie niečo nesprávneho, vydavateľ odpovedá „do istej miery pane“. „Počujte, ako sa menuje to mesto, čo mám na mysli? Hlavné mesto Japonska? Jokohama, nie je to pravda?

„Do istej miery, lorde Cooper.“

„Ale Hongkong nám predsa patrí, či nie?“

„Bezosporu, lorde Cooper.“

Poznatky sú dôležité. Po K. Marxovi prišli marginalisti s ekonomickým obrom A. Marshallom. Jeho matematický presný popis správania spotrebiteľa nebol prekonaný a vlastne sa stále akceptuje. V oblasti makroekonómie sa Marshall nepúšťal do žiadnych dobrodružstiev. Aj keď bol Marshall toho názoru, že národné hospodárstvo funguje hladko samé o sebe, priznal, že hospodárske cykly majú priepasti a vrcholy. Veľká panopráma mu nebola blízka. Neoklasici však prepísali obsah čiernej skrinky do vzťahu známeho ako rovnováha ekonomiky v podobe poznatku, že *úspory sa rovnajú investíciám*, teda $S = I$. Vážny poznatok, vážna hypotéza, ktorá sa zdala *neprekonateľná a jedine pravdivá*.

Ten, čo nám dal *nový obraz* ekonomiky bol J. M. Keynes. M. Friedman, najzarytejší kritik keynesiánskej teórie, priznal: že „v určitom zmysle sme teraz všetci keynesiánci“. V ekonomickej vede sa Keynes venoval hlavne monetárnej politike – v roku 1923 vydal svoj *Tract on Monetary Reform*, po ktorom nasledovalo dvojdielne *Treatise on Money*, 1930. V *Pojednaní* Keynes zhrnul väčšinu svojich názorov na investície, vďaka Keynesovi s novým pohľadom na väzbu medzi sporením a investíciami. Opäť, ako hlboko nové zmeny vo vnímaní fungovania ekonomiky vďaka Keynesovi opísal vo svojom diele T. Buchholz: „Nastala doba pre uvedenie nového predstavenia. Bodové osvetlenie sa sústreďuje na „agregovaný dopyt“. Na veľkom šapitó bude nadpis: *Depresie nastávajú, keď celkový dopyt po tovaroch a službách je nižší ako celkové príjmy*.“ Tvrdenie $S = I$ neplatí. Povedal: iba ak.

Začalo sa nové chápanie ekonomických zákonov a problémov. Aby som to priblížil výstižnejšie, uvediem niekoľko viet z knihy známeho amerického ekonóma R. Heilbronera. Píše: „Počas roka, v ktorom som začal študovať sa na chodbách viedli ohnivé debaty; o rok neskôr bola veľmi zrevidovaná kniha, na ktorej som si zlámal zuby. V poslednom roku môjho štúdia človek, ktorý ju napísal, sa stal najdôstojnejším americkým advokátom nových ideí, ideí, ktoré mu boli úplne cudzie pred 4 rokmi.“

Revolúciu ekonomickej mysle spôsobil J. M. Keynes svojou slávnou knihou. Spochybnil dogmy starej ekonomickej vedy. Začala sa akceptovať dovtedy neznáma terminológia – hrubý domáci produkt, funkcia spotreby, marginálna propenzita k spotrebe a rad iných. Presvedčil, že treba skúmať „veľké“ (large – scale) ekonomické problémy: zamestnanosť a nezamestnanosť, prosperitu a recesiu, rast a deklináciu; boli to problémy, ktoré úplne chýbali v učebniciach ekonómie. Totiž vzniknuté problémy sa nedali riešiť pomocou *dovtedajších poznatkov* ekonomických vied.

Nové poznatky Keynesa sa stali nevyhnutným *prvým krokom* pre kontrolu osudu spoločností. Do učebníc sa zapísal slávnymi rovnicami (dnes už iste neplatnými). Objavil však základné sily v ekonomickom systéme. Dal tak vedcom do rúk kľúč, aby pochopili podstatu fungovania ekonomiky.

/pokračovanie/

Prof. Ing. Mgr. ek. Jaroslav Husár, CSc.

KOVE, FHI Bratislava

Medzinárodné ekonomické vzťahy

Príčiny, dôsledky globálnej krízy a predpoklady revitalizácie svetovej ekonomiky

(2. časť)

Pred dôsledkami bezbrehej liberalizácie a vysokej interdependencie varovali viacerí odporcovia, ale aj priaznivci tzv. washingtonského konsenzu, smerujúceho k rozsiahlejšej liberalizácii svetových trhov, privatizácii a prehlbovaniu globalizácie (napr. Korten, Stiglitz 2002, Nye 2003) Tento princíp, podporujúci predovšetkým západnú, osobitne USA hegemoniu vyústil do radu finančných kríz v tých štátoch, ktoré sa mu z rôznych dôvodov podriadili a boli ochotné, či nútené akceptovať privatizáciu a liberalizáciu, znižovanie daní a finančnú disciplínu podľa jednotného modelu MMF a Svetovej banky, bez plného zohľadnenie interných podmienok a možných dôsledkov jednotlivých štátov, či regiónov.

Preferovaná aplikácia tohto princípu počas niekoľkých rokoch viedla v mnohých prípadoch k zhoršovaniu ekonomických výsledkov. Typickým príkladom bol krízový vývoj v juhovýchodnej Ázii, v Rusku aj Turecku.

Rovnako sa uberal vývoj v Latinskej Amerike, kde v Brazílii v priebehu niekoľkých rokov vypukla trikrát ťaživá finančná kríza. Podobný bol katastrofálny dôsledok neoliberalizácie v Argentíne v roku 2002.

² Viac pozri Ter-Manuelianc, A.: *Modelování problému řízení*. Praha: Institut řízení, 1977.

Aj na africkom kontinente, najmä štáty subsaharskej Afriky sa, až na niekoľko výnimiek, enormne zadlžili a stali sa závislými na pomoci zahraničných inštitúcií. Týkalo a týka sa to najmä agrosektora. Predtým dlhodobo potravinovo sebestačné štáty sa stali importérmi potravín vo veľkom rozsahu.

Degresívne dôsledky radu finančných kríz na prelome storočí (viď tab. č. 1, graf č. 1 a 2)³ s vyústením do finančnej krízy v USA v r. 2007 viedli nakoniec takmer ku kolapsu dominantnej svetovej ekonomiky – USA.

Vzhľadom na *vysoký stupeň dlhodobo glorifikovanej internacionalizácie a interdependencie*, fundovanými ekonómami predpokladaný domino efekt nedal na seba dlho čakať. Krach hedgeových fondov Bear Stearns v roku 2007 a bankrot Lehman Brothers v septembri r. 2008, odhalenie hypotekárnej bubliny okolo Freddie Mac a Fannie Mae vyvolali paniku na finančných trhoch. Keď padli tieto zdanlivo nedobytné bašty najsilnejšej svetovej ekonomiky a po nich ďalšie opory a symboly severoamerickej i západnej ekonomickej prosperity všeobecne, *otriasa sa aj viera v univerzálnu samoreguláciu trhového systému*. A dospievame k historicky významnému priznaniu reality (hoci nie celkom neznámemu poznatku): „*Táto kríza nás dramaticky upozorňuje, že finančný kapitalizmus si vyžaduje nový Bretton Woods, ktorý by načrtnol novú architektúru kapitalizmu tretej generácie⁴, ak nechceme, aby nám tieto krízy zničili krehký systém sveta. Verme len, že tieto nové budúce dohody budú tento krát demokratické a vážne vezmú do úvahy Afriku, Áziu a Južnú Ameriku.*”⁵

V tejto výstižnej konštatácii je zdôraznený nielen význam *klúčových medzinárodných organizácií pre rozvoj svetovej ekonomiky aj spoločnosti*, ale súčasne aj nutnosť určitého stupňa regulácie finančnictva, ktoré sa čoraz viac vyčleňovalo od reálnej ekonomiky.

V dôsledku toho sa ekonomický systém v súčasnej ekonomickej teórii i v hospodárskej a spoločenskej praxi sústreďuje nie na efektívnu produkciu, ale na distribučné

³ Zreteľne vystupuje nárast kríz na africkom kontinente, ktorý ešte len čaká na hlbšie skúmanie

⁴ Ekonomika – hospodárenie je rovnako staré ako ľudské spoločenstvo samo, rodinou počínajúc. Banka a finančnictvo sú “vynálezmi” nedávnej minulosti. Banky sa rozvinuli v období stredoveku, finančnictvo v 17. storočí, kedy vznikali burzy a centrálné banky. Až do konca 19. storočia boli banky a finančnictvo veľkými prívržencami reálnej ekonomiky, ale v 20. storočí sa finančnictvo čoraz viac oddeľovalo od ekonomiky a zrodil sa tzv: “finančný kapitalizmus”, ekonomický systém, ktorý sa sústreďoval na financie a nie na produkciu. Bruni, L.: *Costruiamo il capitalismo di terza generazione* [online] www.piuvoce.net/newsite/articolo_opinionista.php?id=85

⁵ Bruni, L.: *Economia e Sviluppo sostenibile, Tre aspetti della crisi finanziaria online*. Taliansko :22.októbra 2008, www.benecomune.net/news.interna.php?notizia=534

procesy, na financie. A v konečnom dôsledku - umožňuje vznik a udržanie finančných bublín aj do budúcnosti.⁶

/pokračovanie/
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Medzinárodné politické vzťahy

Zdravotný stav populácie v rozvojových krajinách

Ako jeden z kľúčových faktorov pre rozvoj populácie sa javí zdravie a zdravotná starostlivosť. Stav zdravia populácie v súčasných rozvojových krajinách je na oveľa nižšej úrovni ako vo vyspelých krajinách (napr. v počte doktorov a zdravotného personálu na 1 000 obyvateľov). Rozvojové krajiny zaostávajú tiež v základných demografických ukazovateľoch ako je miera úmrtnosti (a špecifickejšie miera dojčenskej a detskej úmrtnosti, ktoré sú obzvlášť vysoké), očakávaná dĺžka života (v niektorých krajinách o 20 a viac rokov nižšia ako vo vyspelých krajinách) a i.

V rozvojových krajinách je zvyčajná nedostupnosť zdravia a zdravotnej starostlivosti pre čo najširší okruh ľudí. Najmä obyvatelia odľahlých, prevažne vidieckych, oblastí často nemajú zabezpečenú ani základnú zdravotnú starostlivosť. Väčšinou je súčasný stav výsledkom historického vývoja v rozvojových krajinách, z ktorých mnohé sú bývalými kolóniami. Veľké, moderné a kvalitne vybavené kliniky a nemocnice sa nachádzajú len v hlavných mestách týchto krajín, prípadne vo veľkých mestách. V mnohých krajinách, aj napriek existencii moderných zdravotných zariadení, chýba dostatočne kvalifikovaný personál – doktori, zdravotné sestry, lieky, niekedy aj základné vybavenie. Vo väčšine rozvojových krajín prevláda v poskytovaní zdravotnej starostlivosti tzv. „top – down“ systém (systém zhora nadol) z koloniálneho obdobia. Vysoký podiel finančných prostriedkov je alokovaný do niekoľko málo nemocníc a kliník vo veľkých mestách a vidiek je, pre nedostatok finančných prostriedkov takmer úplne odrezaný od zabezpečenia zdravotnou starostlivosťou.

Vzhľadom na pretrvávajúcu finančnú situáciu v rozvojových krajinách je pre vlády týchto krajín veľmi náročné a nákladné zabezpečiť zdravotnú starostlivosť pre všetkých občanov. Dôležitú úlohu tu tak zohráva poskytovanie pomoci v oblasti zdravia a zdravotnej starostlivosti zo strany medzinárodných mimovládnych organizácií, misionárov a misionárskych organizácií ako aj dobrovoľníkov z jednotlivých krajín prípadne rôznych fondov zo zahraničia, ktoré sa snažia venovať prostriedky na zabezpečenie aspoň základnej zdravotnej starostlivosti a na zabránenie zvyšovania počtu postihnutých na rozšírené choroby v rozvojových krajinách, napr. HIV/AIDS

⁶ Čo sa ukazuje reálnym aj v závere roku 2010.

v Afrike. Okrem toho podiel finančných prostriedkov, ktoré poskytujú vlády rozvojových krajín na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti je, merané podielom týchto výdavkov na HDP, veľmi nízky. Vo vyspelých krajinách predstavuje tento podiel približne 5 % HDP, v rozvojových krajinách to je do 2 % HDP, pričom v afrických LDC krajinách je to dokonca menej ako 1 %. Investície do zdravotníctva a poskytovania zdravotnej starostlivosti sú pritom nerovnomerne rozdelené, čo vyplýva z použitia a uplatnenia systému zhora nadol.

Zdravotné problémy pretrvávajúce v rozvojových krajinách sú dôsledkom neustálej chudoby určitých častí populácie, neadekvátnej a nekvalitnej stravy, vody a sanitácie. Náchylnejšie na všetky tieto negatívne faktory sú hlavne deti do 5 rokov, ktoré ešte nemajú úplne vyvinutý imunitný systém. Preto je v rozvojových krajinách vyššia miera dojčenskej a detskej úmrtnosti v porovnaní s vyspelými krajinami. Medzi hlavné problémy vo vývine detí patrí nedostatočný prísun vitamínu A a železa, čo so sebou prináša rôzne problémy vo vývine ako napr. šeroslepotu, rast rizika infekcie, dýchacie ťažkosti, poškodenie zraku s možným vyústením do úplnej slepoty (nedostatok vitamínu A), únavu, celkovú slabosť, bledosť, neschopnosť sústrediť sa, anémiu (nedostatok železa). V rozvojových krajinách tak dochádza k vysokej úrovni úmrtí detí počas prvých 100 dní od pôrodu.

Jedným z rizikových faktorov, ktoré pomáhajú prenášať choroby, je aj pomaly tečúca či stojaca voda používaná na zavlažovanie. Na jednej strane je možné zavlažovaním lepšie uspokojiť dopyt po potravinách v rozvojových krajinách (tým, že umožňuje seľbu rozsiahlejších oblastí, ktoré pred vybudovaním zavlažovacieho systému boli neúrodné), na druhej strane však takáto voda spôsobuje zvýšený výskyt rôznych ochorení, ktoré postihujú obyvateľstvo v takýchto oblastiach a hlavne deti. Medzi hlavné ochorenia patria schistosomiáza, onchocerkóza (riečna slepota), malária (v tropických oblastiach), horúčka dengue a žltá zimnica. V prípade zvýšeného výskytu HIV/AIDS v takýchto oblastiach dochádza k narušeniu funkcií imunitného systému, ktoré sa končí smrťou. Nie všetky tieto ochorenia sú smrteľné, niektoré sa dajú úspešne liečiť. V kombinácii s HIV/AIDS však predstavujú smrteľnú kombináciu. Pritom tieto ochorenia sú rozšírené práve v krajinách afrického kontinentu, kde je aj najväčší podiel ľudí nakazených HIV/AIDS.

Ing. Martin Grešš, PhD.

Osobnosti

Merton H. Miller

V tomto čísle pokračujeme s predstavovaním laureátov Nobelovej ceny za ekonómiu z roku 1990. Cena

Švédskej kráľovskej banky bola udelená za prácu v oblasti finančnej ekonomiky. Druhým laureátom je Merton H. Miller.

Merton H. Miller sa narodil 16. mája 1923 v americkom Bostone, zomrel 3. júna 2000.

Millerov otec bol právnik, vyštudoval na Harvardovej univerzite. Jeho jediný syn pokračoval v tradícii a v roku 1940 nastúpil na Harvard, kde v roku 1944 promoval. Na rozdiel od otca sa však Merton Miller venoval štúdiu ekonómie. V úvodnom kurze ekonómie spolu s ním študoval aj Robert M. Solow, laureát Nobelovej ceny za ekonómiu v roku 1987 (informáciu o tomto významnom ekonómovi sme priniesli v Siločiarach september 2010).

Počas vojny pracoval Miller ako ekonóm na oddelení výskumu daní na Ministerstve financií USA, neskôr prešiel do Federálneho rezervného systému, kde pracoval na oddelení výskumu a štatistiky Rady guvernérov. V roku 1949 sa vrátil k štúdiu a začal s doktorandským štúdiom na Univerzite Johna Hopkinsa v Baltimore. Po získaní doktorátu v roku 1952 sa stal hosťujúcim učiteľom na London School of Economics (1952 – 1953). Odtiaľ prestúpil na Carnegie Institute of Technology, ktorá bola v tom čase prvou a najvýznamnejšou inštitúciou v rámci výskumne orientovaných obchodných škôl v USA. Tu spolupracoval s ďalšími laureátmi Nobelovej ceny za ekonómiu – H. Simonom (získal cenu v roku 1978, informácia v Siločiarach apríl 2010) a F. Modiglianím (získal cenu v roku 1985, informácia v Siločiarach máj 2006). Miller spolu s Modiglianím publikovali v roku 1958 spoločnú prácu o korporátnych financiách, pričom ich vzájomná spolupráca pokračovala až do polovice 60. rokov minulého storočia.

Od roku 1961 až do svojej smrti pracoval na Graduate School of Business na Chicagskej univerzite (s výnimkou jednoročného hosťujúceho pobytu na Louvainskej univerzite v Belgicku v rokoch 1966 – 1967). V Chicagu sa primárne venoval oblasti korporátnych financií až do roku 1980 kedy sa stal riaditeľom Chicagskej rady pre obchod. Jeho záujmy sa tak presunuli na ekonomické a regulačné problémy odvetvia finančných služieb, najmä na cenné papiere a trh s opciami. Okrem toho sa stal aj riaditeľom Chicago Mercantile Exchange.

Redakcia

Európska únia

Zahranická politika, bezpečnosť a suverénita štátu v EÚ Štúdia (4.časť)

Jeho analýza dáva jasnejší význam tým ustanoveniam Lisabonskej zmluvy, ktoré nie sú jasne formulované. Dôležité je si všimnúť, ako sa doteraz naplňali nejasné či málo zrozumiteľné formulácie v textoch zakladajúcich zmlúv v predchádzajúcich obdobiach, ako revízie

odstraňovali túto nezrozumiteľnosť novými presnejšími formuláciami. Každá nasledujúca revízia obvyčajne legitimizovala to, čo sa popri ustanoveniach Zmlúv ES/EÚ už *de facto* stalo. Oblasť bezpečnosti a obrany EÚ je dobrým príkladom poukazujúcim na to, ako sa korigovali ustanovenia zakladajúcej zmluvy v procese vývoja integrácie. Opatrné formulácie nadobúdali zrozumiteľnosť až pri niektorej z nasledujúcich revízií Zmluvy.

Európska bezpečnostná a obranná politika je neoddeliteľnou súčasťou európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Má zabezpečiť Únii operačnú schopnosť využívajúc pritom civilné a vojenské prostriedky. EÚ ich už využíva najmä v misiách mimo Únie na udržanie mieru, predchádzanie konfliktom a posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti v súlade so zásadami Charty OSN. Pri plnení týchto úloh sa v maximálnej miere majú využívať spôsobilosti poskytované členskými štátmi. Misie, pri ktorých môže Únia použiť civilné a vojenské prostriedky, zahŕňajú spoločné operácie odzbrojovania, humanitárne a záchranné misie, misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci, misie na predchádzanie konfliktom a na udržiavanie mieru, misie bojových síl v rámci krízového manažmentu vrátane misií na opätovné nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu.

Lisabonská revízia predstavuje výrazný posun v oblasti európskej bezpečnosti a obrany. Do textu zakladajúcich zmlúv sa už dostáva *strategický záväzok vzájomnej pomoci členských štátov pri napadnutí niektorého z nich*. Konkrétne článok 42 ods. 7 Zmluvy o EÚ v lisabonskom znení hovorí: “V prípade, že sa členský štát stane na svojom území obeťou ozbrojenej agresie, ostatné členské štáty sú povinné mu poskytnúť pomoc a podporu všetkými dostupnými prostriedkami, v súlade s článkom 51 Charty OSN. Tým nie je dotknutá osobitná povaha bezpečnostnej a obrannej politiky niektorých členských štátov.“ Je tu evidentná podoba so záväzkami v zmluvách zakladajúcich vojenské aliancie, napríklad s článkom 5 Washingtonskej zmluvy zakladajúcej Severoatlantickú alianciu. Tento článok poskytuje najtvrdšie bezpečnostné záruky. Je to prvýkrát v histórii európskej integrácie, keď sa tak jasne formulujú bezpečnostné záruky pre všetky členské štáty EÚ v jej zakladajúcej zmluve vychádzajúce z nedeliteľnosti bezpečnosti členského štátu.

Európska bezpečnostná a obranná politika zahŕňa postupné vymedzovanie spoločnej obrannej politiky Únie. S týmto súvisí ďalší nový moment v Lisabonskej zmluve, a to ustanovenie článku 43 ods. 7 Zmluvy o EÚ, ktoré vzbudzuje obavy dotýkajúce sa možného vytvorenia vojenského paktu. Podľa tohto článku spoločná bezpečnostná a obranná politika povedie k spoločnej obrane, ak o tom jednomyselne rozhodne Európska rada – opäť rozhodne výkonná politická moc bez súhlasu verejnosti a zákonodarnej moci.

Lisabonská zmluva tiež po prvýkrát v histórii európskej integrácie zavádza možnosť posilnenej spolupráce medzi členskými štátmi, ktoré si to želajú, vo vojenskej a obrannej oblasti v podobe stálej štruktúrovanej spolupráce. Znamená to v podstate postupné rozvíjanie politického a bezpečnostného rozmeru integrácie so súčasným vytváraním politického a bezpečnostného centra v EÚ. Štáty, ktoré sa chcú zapojiť do stálej štruktúrovanej spolupráce, musia spĺňať kritériá a prijať záväzky v oblasti vojenských spôsobilostí uvedené v Protokole o stálej štruktúrovanej spolupráci. Každý ďalší členský štát, ktorý neskoršie prejaví záujem o účasť v tejto forme spolupráce, musí spĺňať rovnaké kritériá a prijať rovnaké záväzky stálej štruktúrovanej spolupráce. Podľa zakladajúcich zmlúv ES/EÚ a tiež podľa doterajšieho vývoja európskej integrácie takéto niečo v bezpečnostnej a obrannej oblasti nebolo vôbec možné, ani mysliteľné. Na druhej strane treba priznať, že niektoré členské štáty už intenzívnejšiu vojenskú spoluprácu vykonávali mimo právneho rámca EÚ, napríklad v prípade pružného vytvárania mnohonárodných síl pre rôzne misie EÚ.

Lisabonská zmluva poskytuje právny základ nielen pre budovanie možných vojenských misií Únie, ale tiež pre legislatívno-právne zakotvenie *Agentúry pre oblasť rozvoja obranných spôsobilostí, výskumu, nadobúdania a vyzbrojovania* (skrátene: Európskej obrannej agentúry). Podľa čl. 42 ods. 3 Zmluvy o EÚ v lisabonskom znení má Európska obranná agentúra vo svojej kompetencii určovať operačné požiadavky, presadzovať opatrenia na splnenie týchto požiadaviek, prispievať k identifikácii a prípadne k vykonávaniu akýchkoľvek opatrení potrebných na posilnenie priemyselnej a technologickej základne odvetvia obrany, podieľať sa na vymedzení európskej politiky v oblasti spôsobilosti a vyzbrojovania a pomáhať Rade pri hodnotení zlepšovania vojenských spôsobilostí.

/pokračovanie/
Doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc.